

ילכו מחיל אל חיל

הרב יוסף עראקי הכהן - רב בית הכנסת נווה שלום הכהן

על חודש תשרי גרסינן במכילתא:

”בחדש השביעי (ויקרא כ”ג, כ”ד) – בחדש שהוא מושבע במצוות. שופר בתוכו, כפור בתוכו, לולב וערבה בתוכו, סוכה בתוכו, שמיני עצרת בתוכו.”

מפורסם ושגור על כל פה מאמרו של ר' חנניה בן עקשיא, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. וידוע מה שפירשו, שמשמעות התיבה לזכות, היא מלשון זיכור. ואכן, המתבונן ברצף המועדים ובשפע הימים המיוחדים אשר בחדש תשרי וסדר קדימותם, יראה כי בכוונת מכווין סידרה חכמתו יתברך את המועדים באופן הזה, כי כל מועד הוא שלב במסע של זיכור אל המטרה הרוחנית הנכספת בעבודת ה' שהיא עבודת ה' מתוך שמחה, ומחיל אל חיל ילך היהודי ויתעלה בעבודת ה', עד הגיעו אל שיאה.

שופר בתוכו – את סדרת המועדים פותח יום ראש השנה הנקרא בתורה בשם **יום תרועה**. ואף על פי שיום זה הוא דין לכל באי עולם, ומן הראוי היה להדגיש את מהותו ולקרוא לו בשם **יום הדין**, עם כל זה באה התורה ולימדה, כי תפקידו ותכליתו של היום מבחינת תודעתו של כל יהודי בראש ובראשונה צריכה להיות, המלכתו של הקב"ה על עצמו כפרט, ועל כל העולם כולו בכלל, והשם **יום תרועה** הוא המסמל את המלכת ה'. רבי יצחק אבוהב בספרו **מנורת המאור**¹ מנה עשר כוונות הטמונות בתקיעת השופר, אולם הכוונה העיקרית היא, ולכן אותה הוא מונה ראשונה, כי ביום שימלך מלך בשר ודם, יתקבצו עבדיו ויתקעו בשופרות לפניו לפרסם הדבר, ויאמרו יחי אדוננו המלך, וכדאי הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו' שיעשו כן [בר"ה] בתחילת מלכותו שמלך על כל העולם וכו'.

כשהיהודי מפנים את העובדה כי הקב"ה הוא מלכו של עולם, והוא שליט לעשות בעולם ובברייתו כרצונו, שמח הוא על כי הוא מושגח בכל פרט בהליכותיו ובקורותיו, וכל העובר עליו ועל הכלל הוא אך ורק ברצונו של הקב"ה. ואם אמנם ראש השנה הוא יום דין, בו כל ידי אדם רפות וכל לב אנוש נמס מהחרדה מה יעשה בדינו ומה תהיינה תוצאות משפטו הפרטי ומשפט הכלל, מכל מקום, גם בו נצטוו ישראל לשמוח, כדברי עזרא שאמר לישראל ביום אחד לחדש השביעי:

"לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדנינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם. וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה, כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם"².

וכתב הטור³:

אמר רבי סימון, כתוב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד', ז'). רבי חנינא ורבי יהושע אומרים, איזו אומה כאומה זו, שיודעת אופייה של אלוהיה, מנהגיו ודיניו. שמנהגו של עולם, אדם שיש לו משפט, לובש שחורים, ומתעטף שחורים, ומגדל זקנו, ולא גוזז ציפורניו, לפי שאינו יודע איך יצא גזר דינו. אבל עם ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים, ומתעטפים לבנים, ומגלחים זקנם, וגוזזים ציפורניהם, ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, לפי שיודעים שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס. לפיכך נוהגים להסתפר ולכבס ערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה ואין מזכירים חטא ועוון בתפילת ראש השנה.

אולם מאחר ששמחה זו עדיין מלווה בחרדת הדין, והיא בבחינת וגילו ברעדה, אין אומרים לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים הלל, וכמו שביאר הרמב"ם בפירוש המשנה⁴: לא היו קורין הלל לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים, לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מהשם ויראה ממנו, ומברח ומנוס אליו, ותשובה ותחנונים ובקשת כפרה וסליחה, ובכל אלו העניינים אינו הגון השחוק והשמחה.

כיפור בתוכו – לאחר ראש השנה, מגיע יום אדיר בימי שנה. יום בו נדמים אנו למלאכי השרת כשאנו לבושים לבן ונמנעים מאכילה ושתייה, יום שכולו התרוממות

2. עזרא ח, י, יב

3. אורח חיים סימן תקפא

4. ר"ה פ"ד מ"ז

רוח ושמחה הנובעת מתוך תפילות היום, אשר זכו לחיזוק בתוספת תפילה נוספת המיוחדת ליום זה הלוא היא תפילת נעילה. יום זה הוא יום שמחה זכה וטהורה שאינה צריכה סיוע של אכילה ושתייה, וכמו שהתבטא ואמר אחד מגדולי ישראל, שהוא לא צם לא בתשעה באב ולא ביום הכיפורים. לתמיהת השומעים ביאר דבריו ואמר, בתשעה באב [מהצער על החורבן] מי יכול לאכול, וביום הכיפורים [מהעונג הרוחני מתפילות היום] מי צריך לאכול...

אמנם לדעת רבי משה קורדובירו זצ"ל השמחה שהייתה אמורה להיות ביום הכיפורים הועתקה ליום שלפניו. אולם גם לדבריו אין תענית העשירי מתקבלת בלא השמחה בתשיעי, וכך כותב הוא בספרו עבודת יום הכיפורים:

"דרך כל ישראל לשמוח בערב יום הכיפורים ולתקן סעודה יפה. ואמנם, טעם לזה יתבאר במה שהקשו בזוהר, כי התשובה היא אחת ממצוות העשה, ובכל מצוות העשה צריך שמחה. אם כן, השב בתשובה עיקרו הכנעה ודאגה, אם כן שמחה בתשובה היאך?"

וממשיך הרמ"ק וכותב:

"ולענייננו נאמר, כי יום הכיפורים אין בו שמחה מחמת דאגות העוונות, ועיני כל ישראל תלויים לאביהם שבשמים, לראות שיוציא לאור משפטים ואין שמחה, לכן הקדימו השמחה אל המצוה, לכן ראוי לתקן את הבית במצע ושולחן מלא ברכת השם בערב יום זה ולשמוח בו שמחה של מצווה. וכנגד זה אמרו בגמרא (יומא פ"א ע"ב), כל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. מפני שהעינוי העשירי אינו נרצה לפניו מפני שהוא בדאגה, אלא אם שמח בתשיעי, אז מתקבלת תענית העשירי."

לאחר יום הכיפורים, יום של סליחה ומחילה, שבסופו אומרים כולנו בנעימה ובלב מתרונון, לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך, יש מן תחושת הקלה מסוימת שהגענו אל שיא שממנו חוזרים לשגרה. אולם חכמים ציוו אותנו, שכבר במוצאי יום הכיפורים, עם אותה ההתעלות, נתחיל להתעסק במצות סוכה, כדי לא לתת לאותה התלהבות של קדושה הנובעת מטוהר וזוך להצטנון, ומשם ממשיכים להתעסק בענייני ארבעת המינים.

על המשך השפעת שמחה של מצוה על הימים שלפני חג הסוכות, הבאה כהמשך ישיר מהשראת יום הכיפורים, למדים אנו מדברי מדרש תנחומא בפרשת אמור:

”ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא, והלא ט”ו יום הוא, ואת אמרת ביום הראשון? אלא ראשון הוא לחשבון עונות.”

נמצא, כי עד התקדש חג הסוכות, כשישראל עסוקים במצוות החג, אין פנויים הם לחטוא, ולכן יום הראשון של סוכות הוא הראשון לחשבון עונות, אחר שהושלמו ההכנות לחג. אולם כמובן שאין זו גזירת הכתוב ולא מחויב המציאות להיותו ראש לחשבון עונות, ואדרבה, עם הגיע חג הסוכות, יכול היהודי להמשיך ולהתעלות עם המטען הרוחני של המועדים שקדמו, ולהגיע אל דרגת עבודת ה' בשמחה נקיה שאינה מעורבת עם חשש ופחד.

לולב וערבה בתוכו – ידוע כי ארבעת המינים מסמלים את עם ישראל על כל גווניו, ואם חסר אחד מהארבעה, אי אפשר ליטול את השאר ולברך עליהם ולצאת ידי חובה אפילו בדיעבד. הלולב הוא הבולט שבהם [ולכן הברכה היא על נטילת לולב], והערבה פחותת הערך שבהם. ללמדנו, כי החל מגדולי המעלה – אצילי בני ישראל מחד, וכלה בפחותים שבהם מאידך, כולם חייבים להיות מלוכדים ואגודים באגודה אחת, ואלה תלויים באלה, ולכן על נטילת ארבעת המינים בימי החג אומרת התורה, **ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים**. שמחה במעונו יתעלה, וכנגדה בכל לב בתחונות, כשעם ישראל על כל גווניו מגובש באגודה אחת.

סוכה בתוכו – חג הסוכות הוא החג שבו נצטוונו **ושמחת בחגך**. ואכן שמחה מיוחדת הייתה נערכת כל לילה בבית המקדש – שמחת בית השואבה, עם ניסוך המים.

המלבי”ם כותב שיש הבדל יסודי בין המושגים ששון ושמחה. השמחה הינה שמחת לב פנימית, ואילו הששון הוא בגלוי. יש ששון בלא שמחה, כגון הלובש בגדי יום טוב, לפניו תוף וכינור, ונפשו עליו תאבל. ויש שמחה בלא ששון, הלובש בגדי אבל, ושמח בלבו פנימה. לכן, בשאיבת המים לניסוך על גבי המזבח שהיא פעולה חיצונית של הגוף הנראית לעיני כל, כתוב ושאתם מים בששון. ואילו בשמחת החג, אותה רצתה התורה שתהיה שמחה מקורית הנובעת מחדרי לבו של האדם פנימה, השתמש הכתוב בלשון שמחה – ושמחת בחגך, והיית אך שמח. ומאחר שכפסע בין השמחה הגדולה לבין קלות ראש והוללות, תיקון גדול עשו שם, להפריד בין אנשים לנשים, נשים למעלה ואנשים למטה, כדי שתישאר השמחה בממדיה הרצויים לפני ה'.

זאת ועוד, התרגלנו כבר לצערנו בשמחות השונות בימינו, שגם אם בעלי השמחה הם האחראים לתשלום עבור האירוע על כל מרכיביו, הרי שאת סדר האירוע ואופיו מנהל הצלם ומנהל האירועים של האולם, ואת השמחה, קרי, את עוצמת הרעש מחריש האוזניים וקצב הריקודים וסגנונם המשתנה, מכתיבים נגני התזמורת. אמנם לא כך היה בשמחת בית השואבה. על ניהולה ועיצוב אופייה בגדרים ברורים היו מופקדים גדולי חכמי ישראל והזקנים, והם אשר היו משמחים את העם אשר עמדו מן הצד וראו את הקולות. וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות לולב⁵:

"מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושים אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה. הם שהיו מרקדים ומספקין ומנגנים ומשמחים במקדש בימי חג הסוכות, וכל העם, האנשים והנשים, כולם באים לראות ולשמוע."

תכלית השמחה היא לא פריקת דחפים פנימיים המבעבעים כלבה בוערת החוצה, דבר העלול להגיע משמחה של עמי הארץ, אשר גם מתוך כוונה טובה עלולים להגיע משמחה להוללות. תכלית השמחה ומטרתה היא להכניס אל הלב פנימה יראת הרוממות, הבאה מהתבוננות על קדושי עליון חכמי ישראל ומנהיגיו בעת שירתם נגינתם וריקודם, שמחה שבכוחה לרומם את האדם למעלות רוחניות, עד כדי נבואה.

על פי ההבנה שעצמת השמחה האמתית בשמחת בית השואבה היא המביאה לידי נבואה, יישב הירושלמי את התמיהה, מדוע כשיצא יונה הנביא לשליחות נבואתו, הפליג מנמל יפו? והלא אמו הייתה משבט אשר, ואביו מזבולון, אם כן היה ראוי שיפליג מנמל עכו הסמוך לגבול נחלתו, ולמה הרחיק עד יפו? ועל כך מתרץ הירושלמי, מעולי רגלים היה, ונכנס לשמחת בית השואבה, ושרתה עליו רוח הקדש ונשלח לנינוה, ובדרכו מירושלים לצאת לשליחותו, הנמל הקרוב יותר היה נמל יפו.

שמירתה של השמחה בגדרים אלו הייתה למען דעת כל עמי הארץ, כי לא עצמת רעש התזמורת מחרישת האוזניים היא העריבה לאוזן השומע, כי לא ברעש ה', לא התאמצות סלסולי הזמר שכמובן עבר פיתוח קול לפתוח את הלבבות, ולא בכוח נעימות שירי הגויים המיובאות תבוא השמחה. השמחה היחידה תכון, רק כאשר היא לפני ה', בבחינת שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב. וזאת כאשר

5. פ"ח הי"ד

המשוררים בקדושה ובטהרה הם חסידים ואנשי מעשה, בבחינת וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה.

שמיני עצרת בתוכו – בארץ ישראל שמיני עצרת הוא גם שמחת תורה החותם את סדרת המועדים. יום זה הוא יום הפרידה של עם ישראל מקרבת ה', כמובא במדרש ויקרא רבה, עצרתי אתכם לפני כמלך שזמן בניו לסעודה לימים קצובים... בבקשה מכם עכבו עמי יום אחד, שקשה עלי פרידתכם.

וכמו שזמן מנחת שבת הוא שיאה של קדושת השבת, כך שמיני עצרת הוא שיא השמחה הנובעת מקדושת המועדים שקדמו לו, ושיא התעצמותה. כי כאשר חזו עיני כל ישראל בשמחת בית השואבה, ועיניהם לנוכח הביטו לראות את חכמי ישראל וגדוליהם שמחים ורוקדים לילה אחר לילה, המה ראו כן תמהו, מאין כוחות אלה הנותנים עצמה של שמחה לנפש, ומנין הכוח לגוף המותש מעמלה של תורה. ואז יגיעו עם ישראל לתובנה, כי התורה בה הם עוסקים, היא ורק היא הנותנת שמחה לנפשו של האדם, כמאמר נעים זמירות ישראל, פקודי ה' ישרים משמחי לב. והיא הנותנת גם כוח פיזי לאדם, כמאמר בנו החכם מכל אדם רפאות תהיה לשׁרף ושיקוי לעצמותיך. כשיבינו זאת, או אז, כשהם ירקדו יפזזו ויכרכרו כשהם חבוקים עם ספר התורה, ירצו גם הם מרצון הנובע משמחה להימנות עם לומדיה ומקיימי מצוותיה, שזו תכלית עבודת האדם בעולם, וגם את בניהם ילמדון.

עם פרוס השנה החדשה הבעל"ט, נישא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, כי יחדש הקב"ה על כל עם ישראל בכל מקום שהם שנה טובה ומבורכת, ונזכה למצות מחגי תשרי את ההתעלות הרוחנית אשר תלווה אותנו כל השנה, ולהיות נמנים על עובדי ה' בשמחה ובטוב לבב מרב כל, אכ"ר.